

№ 12 '99

ФІНАНСИ УКРАЇНИ

12 '99

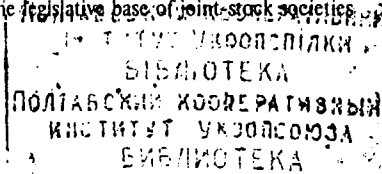

ЗМІСТ

Бюджет	ДЬОМІН О.О. Бюджет-2000: прорив у нову економічну політику	3
Фінансовий механізм	ПОДДЕРЬОГІН А.М., НАУМОВА Л.Ю. Деякі питання фінансової стабілізації в Україні	8
	БУТКО А.Д., БАКУН Ю.В. Шляхи реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку	15
	ПОРТНОВ А.В. Удосконалення законодавчої бази акціонерних товариств	22
Фінанси підприємств	ЛЬОВОЧКІН С.В. Завдання й напрямки реформування фінансів соціальної сфери	25
	БУРЯК П.Ю. Мобілізація фінансових ресурсів для активізації малого та середнього підприємництва	33
	СУББОТОВИЧ Ю.Л. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур	39
	БЕРЛАЧ А.І., БЕРЛАЧ Н.А. Організаційні та фінансові проблеми функціонування сільськогосподарського товаровиробництва	47
	ШАПОВАЛОВА М.М., СЕРДЮК О.В., КАРАКАЙ Т.В., ШИТКО О.П. Фінансовий огляд за січень-вересень 1999 року	54
Банківська справа	БИЦЬКА Н.З., ЧАЙКОВСЬКИЙ Я.І. Робота Ошадного банку із залучення коштів	68
	КЛЮСКО Л.А. Диверсифікація оподаткування комерційних банків	78
	ГОНЧАРЕНКО В.В. Особливості відродження кредитної кооперації	82
	ВІТЛІНСЬКИЙ В.В., ПЕРНАРІВСЬКИЙ О.В., БАРАНОВА А.В. Оцінка ступеня кредитного ризику банку	91
	ДОВГАНЬ Ж.М. Політика комерційного банку щодо мобілізації ресурсів	103
Інвестиції	ЗАГОРОДНІЙ А.Г., СЕЛЮЧЕНКО Н.Є. Ефективність лізингових операцій щодо оновлення основних засобів АТП	109
	СТИРСЬКИЙ М.В. Макроекономічні умови здійснення інвестиційної діяльності	115
Податки	ЛЯШЕНКО Ю.І. Податкова діяльність держави в умовах ринкової трансформації економіки	121
Наукові конференції	ОМЕЛЯНОВИЧ Л.О. Перспективи розвитку фінансів, обліку й контролю в Україні	126
"ФУ" інформують	Звіти, повідомлення, новини	128
	Перелік статей, надрукованих у "Фінансах України" за 1999 рік	136

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ CONTENTS

Budget	DYOMIN O.O. Budget of 2000: breakthrough into a new economic policy	3
Financial mechanism	PODDERYONIN A.M., NAUMOVA L.YU. Certain questions concerning the financial stabilization in Ukraine	8
	BUTKO L.D., BAKUN YU.V. Ways of reforming the Ukrainian systems	15
	PORTNOV A.V. Improving the legislative base of joint-stock societies	22

Finances of enterprises	LYOVOCHKIN S.V. Tasks and directions in reforming finances of the social sector	25
	BURYAK P.YU. Mobilization of financial resources to step up small and medium business	33
	SUBBOTOVYCH YU.L. Profit in the economic activity of entrepreunering structures	39
	BERLACH A.I., BERLACH N.A. Organizational and financial problems of functioning the agricultural commodity production	47
Banking	SHAPOVALOVA M.M., SERDUK O.V., KARAKAU I.V., SHYTKO O.P. Financial review for January-September of 1999	54
	BYTSKA N.Z., CHAIKOVSKY YA.I. Work of the Savings Bank in attracting money	68
	KLYUSKO L.A. Diversification of taxing the commercial banks	78
	HONCHARENKO V.V. Some peculiarities of reviving the credit co-op societies	82
	VITLINSKY V.V., PERNARIVSKY O.V., BARANOVA A.V. Valuation of the extent of a bank's credit risk	91
Investments	DOVHAN ZH.M. Policy of the commercial bank toward mobilizing resources	103
	ZAHORODNIY A.H., SELYUCHENKO N.YE. The efficiency of leasing operations to renew the basic resources of a motor transport enterprise	109
	STYRSKY M.V. Macroeconomic conditions for implementing investment activity	115
Taxes	LYASHENKO YU.I. The state's tax activity in conditions of market transformations	121
Scientific conferences	OMELYANOVYCH L.O. Perspectives of developing finances, accounting and control in Ukraine	126
	"FU" informs	128
	Reports, information, news	128
	List of articles for the 1999 period	136

Головний редактор О.Д. Василик

Редакційна колегія:

С.Буковинський, О.Василик, О.Верба, П.Германчук, А.Даниленко, А.Лазаренко, І.Мітюков, К.Павлюк,
В.Падалка, В.Пархоменко, А.Поддєрьогін, Г.П'ятченко,
О.Редькін, М.Романів, М.Савлук, І.Ткачук, В.Федосов, В.Фелько, С.Юрій.

Редакція:

Перший заступник головного редактора *О.Верба*
Заступники головного редактора *А.Лазаренко, К.Павлюк*
Відповідальний секретар—літературний редактор *Є.Литвиненко*
Редактори відділів *Л.Колобова, Л.Ларіонова, А.Поддєрьогін, Н.Цуканова*
Коректор *Р.Зарембовська*
Адміністратор *Т.Біленька*
Комп'ютерний набір *І.Рикової*
Комп'ютерна верстка *О.Кіриличева*

Здано до друку 23.11.99 р. Формат 70x108/16.
Папір офсетний №1. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,0. Друк. арк. 9,0.
254119, Київ-119, вул. Дегтярівська, 38—44.
Телефон/факс 211-04-41; телефон 211-03-90,
E-mail: oktan@fin-ukr.kiev.ua.

Індекс журналу у Каталозі передплатних видань України: 74580.

Видання зареєстровано у Держкомпресі України. Свідоцтво КВ 1513 від 25.06.95 р.
Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.
Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки,
яких він припустився.

© "Фінанси України", 1999.

Зам. 9—582

Друкарня ТОВ "Задруга"
03039, м.Київ,
вул. Антоновича, 180

Гончаренко В.В.,

кандидат економічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВІДРОДЖЕННЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

к

Процес відродження кредитно-кооперативного руху в Україні почався після підписання Президентом України Л. Кравчуком Указу "Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні" у вересні 1993 року. На сьогодні в державі зареєстровано близько 400 кредитних спілок, понад 70 із яких є членами Національної асоціації кредитних спілок України.

За шість років розвитку кредитних спілок в Україні не лише був накопичений певний досвід їх діяльності, а й з'ясувалися проблеми, які негативно впливають на їх розвиток, стримують його і заважають розбудові міцної й повноцінної системи кредитних спілок.

Проблема 1. Недостатнє розуміння державними органами та широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій. Ця проблема виникла в результаті того, що в Україні справжні кооперативні форми господарювання, які б відповідали кооперативним критеріям, визаним в усьому світі, були ліквідовані ще у 30-ті роки¹. Ті форми, які за радянських часів належали до системи сільськогосподарської, споживчої, житлової, промислової, дачної, гаражної, садово-городньої кооперації, не були повноцінними кооперативними організаціями. Це не була їх вина, це була їхня біда. Справді, за радянських часів усі досягнення соціалістичних кооперативних форм господарювання вважалися досягненнями партії і соціалістичного ладу, а вади у їх роботі — вадами кооперативної форми власності, що вважалася пережитком капіталізму і за планами керівництва держави мала з часом злитися з єдиною загальнонародною власністю.

Таким чином, за роки радянської влади український народ утратив не лише кооперативний дух та кооперативну ідею, а й елементарну кооперативну освіченість. Три покоління радянських людей виховувалися в умовах псевдокооперативного оточення та інформаційного кооперативного вакууму. Як зазначає М. Аліман, культурно-просвітницька робота у 30—90-ті роки не велася ні в Україні, ні в колишньому СРСР². Ідеї кооперації пропагувалися надзвичайно мало. А от у 20-ті роки курс кооперації вивчався не лише в кооперативних навчальних закладах (до речі, вищих кооперативних закладів самої споживчої

¹ Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). — К.: Глобус. — 1998. — С. 258, 268—269.

² Аліман М. В. Освіта — один із перших кооперативних принципів.// Вісті. Тижневик Центральної спілки споживчих товариств України. — 1996. — 18 січня. — № 3(193). — С.8—9.

кооперації було понад 30), а й в усіх економічних інститутах та університетах. У кожній губернії, навіть у повітах видавалися кооперативні журнали. Потім усе згорнулося...

За цей час було забуто історичний досвід кооперативної діяльності в Україні, який мав надзвичайно важливе значення для українського народу. Не можна не погодитися з І. Кравченком, який зауважує, що в період Української Народної Республіки (УНР) уряд Центральної ради вбачав у кооперації ту економічну і суспільну базу, що на ній мала будуватися українська державність, а самі кооператори висловлювалися у той спосіб, що кооперація в Україні якраз і є та "сіль землі", той омріяний новий лад, у якому заспокоїться розбурхана революційна стихія¹.

Слід зазначити, що В.І. Ленін, який у перші роки радянської влади доклав чимало зусиль, аби ліквідувати і УНР, і кооперацію, перед смертю не лише змінив свою точку зору на кооперацію, а й побачив у ній саме ту форму, яку більшовики шукали для побудови соціалізму. В 1923 році в одній зі своїх останніх праць "Про кооперацію" він писав: "На кооперацію у нас смотрят пренебрежительно, не понимая того, какое исключительное значение имеет эта кооперация, во-первых, с принципиальной стороны (собственность на средства производства в руках у государства), во-вторых, со стороны перехода к новым порядкам путем возможно более простым, легким и доступным... Собственно говоря, нам осталось "только" одно: сделать наше население настолько "цивилизованным", чтобы оно поняло все выгоды от поголовного участия в кооперации и наладило это участие. "Только" это. Никакие другие премудрости нам не нужны теперь для того, чтобы перейти к социализму... Теперь мы вправе сказать, что простой рост кооперации для нас тождественен с ростом социализма, и вместе с этим мы вынуждены признать коренную перемену всей точки зрения нашей на социализм..."⁴. Запізно змінені погляди В.І. Леніна на роль кооперації не були враховані радянськими лідерами в процесі подальшої побудови соціалізму в СРСР.

Таким чином, протягом останніх шістдесяти років справжні кооперативні форми господарювання були витіснені із життя українського народу, а ті, що залишилися, зберігши назву, втратили свою кооперативну природу і виродилися під впливом існуючих суспільних відносин. Псевдокооперативи, які масово виникали в період перебудови М. Горбачова, ще більше дискредитували кооперативну ідею. Ось чому не знаходить підтримки ідея само- та взаємодопомоги через кооперацію і кооперативні неприбуткові форми господарювання, до яких в усьому світі належать і кредитні спілки, сьогодні маловідомі широкому загалу, а спроби їх відродити сприймаються населенням із певною настороженістю.

¹ *Кравченко І.Є.* У пошуках власного шляху. //Вісті. Тижневик Центральної спілки споживчих товариств України. — 1996. — 18 січня. — № 3(193) — С. 8.

⁴ *Ленін В.І.* О кооперации. /Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В.И. О кооперации. — М.: Политиздат. — 1988. — С. 263—264.

Проблема 2. Відсутність необхідного законодавчо-нормативного середовища та проблема визначення статусу кредитної спілки є другою глобальною проблемою відродження кредитно-кооперативного руху в Україні. Згідно з Тимчасовим положенням про кредитні спілки в Україні кредитні спілки за своїм статусом є громадськими організаціями. Вони повністю відповідають ст. 3 Закону України “Про об’єднання громадян”, яка визначає громадську організацію як об’єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Кредитна спілка — це громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Вона не має на меті отримання прибутку.

Але кредитна спілка не просто громадська організація. Це специфічна громадська організація, яка принципово відрізняється від інших об’єднань громадян тим, що головним видом її діяльності є господарська діяльність. Ця особливість віддаляє кредитну спілку від громадських організацій і наближає її до фінансових установ. Кредитна спілка проводить свою господарську діяльність у сфері фінансів і може бути віднесеною до фінансових установ, але за цілями та механізмом управління це демократична громадська організація, яка здійснює господарську діяльність не з метою отримання прибутку, а для надання послуг своїм членам.

У більшості країн світу об’єднання людей із метою економічної взаємодопомоги, які одночасно мають ознаки громадського та господарського об’єднання, належать до кооперативних форм господарювання. Як громадська організація, кооператив відрізняється від інших громадських об’єднань тим, що його діяльність спрямована передусім на досягнення для своїх членів економічного ефекту від користування послугами кооперативу (а не політичного, соціального, культурного та іншого ефекту для суспільства чи певної групи, як це має місце в інших громадських організаціях). Від господарських організацій, які надають аналогічні послуги, кооператив відрізняється тим, що він є формою взаємодопомоги та самозахисту людей, його діяльність не спрямована на отримання прибутку, бо він надає послуги тільки своїм членам, які є його рівноправними власниками.

Кооператив вважається неприбутковою організацією не тому, що взагалі не отримує прибутку, а тому, що отримує його не від сторонніх людей, а від своїх членів, які є його власниками. Прибуток у кооперативі розподіляється між його членами (повертається їм) за їхнім спільним рішенням. Отримання прибутку є не метою, а результатом діяльності, яка не втрачає сенсу при наданні послуг навіть за собівартістю. Взагалі доцільність застосування терміну “прибуток” до коштів, які кооператив отримує від надання послуг своїм членам-власникам, можна поставити під сумнів. Природа цих коштів відрізняється від

коштів, отриманих суб'єктами підприємництва від надання послуг клієнтам, які не є власниками. З огляду на це діяльність кооперативів у більшості країн світу регулюється окремими законодавчими актами, які враховують специфіку та безприбуткову природу кооперативної форми господарювання.

Отже, кредитні спілки у більшості країн світу вважаються фінансовими кооперативами. У законодавчому ж полі України не передбачена можливість створення кооперативів як специфічної, неприбуткової форми господарювання з окремим режимом регулювання. Верховна Рада у 1992 році визнала за недоцільне прийняття базового закону про кооперацію і ухвалила Закон України "Про споживчу кооперацію". Через це на території нашої держави до сьогодні діє Закон СРСР "Про кооперацію", який є анахронізмом "перебудови" й не відображає соціально-економічної неприбуткової природи справжнього кооперативу.

Важко приймався й Закон "Про сільськогосподарську кооперацію", в якому була зроблена спроба відродити неприбуткову природу кооперативних організацій. Але в процесі доопрацювання цього закону до нього були внесені поправки, що включали у сферу діяльності закону і виробничі кооперативи, які мають на меті отримання прибутку. Таким чином, у законодавчих і нормативних актах України кооперативи й далі ототожнюються із суб'єктами підприємницької діяльності, головною метою яких є отримання прибутку.

Господарське законодавство України не створює належних умов для функціонування справжніх кооперативів. Будь-яка господарська діяльність юридичних осіб, зокрема й громадських організацій (ст. 24 Закону "Про об'єднання громадян" має назву "Господарська та інша комерційна діяльність"), вважається підприємницькою, і відповідно застосовуються певні режими оподаткування, обліку й державного регулювання. І хоч Типовий статут кредитної спілки закріпив положення, за яким метою діяльності спілки не є отримання прибутку, все господарське законодавство України, яке поширюється і на кредитні спілки як суб'єкт господарювання, спрямоване на регулювання лише підприємницької діяльності (діяльності з метою отримання прибутку). У зв'язку з цим у кредитних спілках України виникло багато труднощів і проблем, пов'язаних із нерозумінням їх неприбуткової природи й відсутністю законодавчих та нормативних актів, які б регулювали діяльність неприбуткових організацій.

Відсутність в Україні цивілізованого кооперативного законодавства призвела до того, що при відродженні кредитно-кооперативного руху організаційною формою кредитної спілки було вибрано не кооператив, як це прийнято в усьому світі, а громадську організацію. З огляду на те, що діяльність громадських організацій недостатньо врегульована, а господарське законодавство спрямоване на регулювання підприємницької діяльності, у кредитних спілках почали виникати труднощі у відносинах із державними органами. Кредитні спілки працюють із коштами населення — дають кредити під проценти,

приймають вклади на різних умовах і нараховують на них проценти, і багато хто із державних чиновників не розуміє, чому кредитні спілки, які не мають на меті отримання прибутку, фактично отримують його. Чим тоді вони відрізняються від інших суб'єктів господарювання?

От чому кредитні спілки почали прирівнювати до інших фінансових установ, не враховуючи специфіки їхньої соціально-економічної природи. Природа кредитної спілки як громадської організації почала ставитися під сумнів. Часто на різних рівнях почало виникати питання, що таке кредитна спілка: громадська організація чи фінансова установа. І давалися дві протилежні відповіді, кожна з яких у принципі була і правильною і неправильною.

Ця помилка у класифікації кредитної спілки була результатом некоректно поставленого питання, бо кредитна спілка не є громадською організацією чи фінансовою установою. Кредитна спілка — це фінансовий кооператив, який, маючи водночас риси і громадської організації, і фінансової установи, є окремою, специфічною формою господарювання, яка суттєво відрізняється у своїй діяльності від громадських організацій і фінансових установ. Тому кредитна спілка потребує окремого режиму законодавчого й нормативного регулювання, відмінного від традиційно прийнятого регулювання діяльності універсальними документами, розрахованими на підприємства, установи й організації незалежно від форм власності.

Проблема 3. Відсутність системи державного нагляду та підтримки — третя глобальна проблема відродження кредитно-кооперативного руху в Україні. Для запобігання дискредитації ідеї фінансової взаємодопомоги державний нагляд за процесом відродження кредитних спілок в Україні набуває надзвичайно важливого значення в умовах недостатнього розуміння кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій та відсутності чіткої законодавчо-нормативної бази для їх діяльності. В країнах, які мають довголітню практику розвитку кредитно-кооперативного руху, створено окремі державні або квазідержавні установи з нагляду за діяльністю кредитних спілок. В одних країнах державний нагляд та регулювання діяльності кредитних спілок здійснюється окремою державною агенцією (типу міністерства кредитних спілок), у других — окремими підрозділами державних органів (міністерства фінансів, національного банку та ін.), у третіх — окремою квазідержавною структурою, до складу якої входять представники державних органів та кредитних спілок, у четвертих — право нагляду передано асоціаціям кредитних спілок. Беручи на себе функцію контролю, багато держав, як правило, гарантують членам кредитних спілок забезпечення їхніх вкладів (у США, наприклад, — до 100000 дол., у Канаді — до 60000 канадських дол.).

На сьогодні в Україні немає структури, яка б здійснювала нагляд і регулювання діяльності кредитних спілок. Національний банк не виконує такої

функції щодо кредитних спілок, бо вони за статусом є громадськими організаціями. Податкові органи контролюють лише правильність нарахування та своєчасність сплати податків, правоохоронні органи — дотримання законів, у яких нічого не сказано про особливості кредитних спілок. Таким чином, кредитні спілки в Україні не мають чітко встановлених рамок і механізмів діяльності, що створює можливості для різних зловживань і може призвести до дискредитації ідеї взаємодопомоги й економічного самозахисту населення.

Враховуючи надзвичайно важливе соціальне й економічне значення кредитно-кооперативного руху як масового руху взаємодопомоги та фінансового самозахисту населення в умовах ринку, більшість держав стимулює його розвиток. Як зазначає В.Д. Мартинов, у багатьох країнах успішний розвиток кредитної кооперації пов'язаний із державною підтримкою у вигляді пільгового оподаткування, надання дешевих кредитів і субсидій⁵. Сьогодні у США та багатьох інших країнах кредитні спілки звільнені від оподаткування й мають інші пільги.

За дослідженням М.В. Алімана, ще на початку ХХ ст. в Україні "...з кожним роком зростала кількість земств, які переконувалися, що всі економічні заходи увінчуються успіхом завдяки розвитку в їхніх районах різних видів кооперативів і закладів дрібного кредиту. Досвід доводив, що без кооперативних об'єднань населення не могло звільнитися від лихварів та різних посередників і поліпшити своє життя. Тому інструкторський та агрономічний персонал земств надавав населенню організаційну допомогу у створенні кооперативів. Земства влаштовували курси з питань кооперативної діяльності, допомагали кредитом або постачанням товариствам товарів через земські склади, якоюсь мірою виконували роль спілкових об'єднань. У 1907 році почали засновуватися земські каси дрібного кредиту, які надавали фінансову допомогу кредитним кооперативам. Земства розповсюджували серед населення кооперативну літературу, влаштовували лекції, видавали листки (плакати) і брошури"⁶.

На території України, яка перебувала у складі Російської імперії, кредитні й ощадно-позичкові товариства були звільнені від оподаткування, гербових зборів, отримували від держави пільгові кредити. Зрозумівши надзвичайно важливе значення кооперативних форм господарювання, у 1923 році В.І. Ленін в одній зі своїх останніх праць писав: "Надо поставить кооперацию политически так, чтобы не только кооперация вообще и всегда имела известную льготу, но чтобы эта льгота была чисто имущественной льготой (высота банковского процента и т. п.). Надо ссужать кооперацию такими государственными средствами, которые хотя бы на немного, но превышали те средства, которые

⁵ *Мартинов В.Д.* Фермерская кооперация. — М.: Знание. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. "Экономика"). — № 1. — 1990. — С. 13.

⁶ *Аліман М. В.* Від витоків до сьогодення. //Вісті. Тижневик Центральної спілки споживчих товариств України. — 1996. — 18 липня. — № 29. — С. 9.

мы ссужаем частным предприятиям, вплоть хотя бы до тяжелой промышленности и т. д. ...Ряд привилегий экономических, финансовых и банковских — кооперации; в этом должна состоять поддержка нашим социалистическим государством нового принципа организации населения”⁷.

Чому державі, політичним партіям чи окремим політичним лідерам вигідно підтримувати кооперативний рух? Відповідь на це питання дуже проста. Створення умов для розвитку різних форм взаємодопомоги громадян сприяє задоволенню їхніх потреб у послугах та підняттю життєвого рівня населення. Самостійно допомагаючи собі шляхом об'єднання в кооперативи, люди менше потребують допомоги від держави. Держава, сприяючи діяльності, наприклад, кредитних спілок як фінансових кооперативів, допомагає широким верствам населення організувати взаємокредитування: для одних — розв'язати проблему із накопиченням заощаджень та збереженням їх від інфляції, для других — отримати кредит на найрізноманітніші побутові (купівлю побутової техніки, житла, оплату навчання та ін.) чи бізнесові потреби. Крім того, підтримуючи кредитні спілки як форму самозабезпечення населення різноманітними фінансовими послугами, держава звільнює людей від монополії фінансових посередників, які прагнуть отримати максимальний прибуток за фінансові послуги, що їх вони надають своїм клієнтам.

Таким чином, недостатнє розуміння державними органами і широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій, відсутність необхідної законодавчо-нормативної бази та системи державного нагляду й підтримки стали тими проблемами, які мали суттєвий вплив на процес відродження кредитних спілок в Україні. У результаті цього в кредитно-кооперативному русі України у 1993—1996 роках реально почали виникати різні типи кредитних спілок⁸. Так, чітко можна виділити чотири основних типи кредитних спілок, які на сьогодні діють в Україні: профспілковий, ломбардний, інвестиційний та ощадно-позичковий.

Профспілковий тип кредитної спілки часто створюється на базі та за принципом колишніх кас взаємодопомоги, які раніше існували на підприємствах, в установах чи організаціях. Як правило, такі кредитні спілки об'єднують членів трудового колективу підприємства, користуються наданими профспілковим комітетом та (чи) адміністрацією приміщеннями і коштами. Вони мають обмежений набір ощадних послуг: приймають щомісячні обов'язкові членські внески, проценти на які нараховуються за фактом роботи в кінці року та, як правило, мають незначний розмір. Стимулювання накопичення

⁷ *Ленин В.И.* О кооперации. / Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В.И. О кооперации. — М.: Политиздат. — 1988. — С.262—263.

⁸ *Гончаренко В.В.* Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. — К.: Наукова думка. — 1997. — С. 194—196.

членами власних заощаджень у вигляді строкових, ощадних, цільових та інших вкладів, як правило, не передбачається. Такі спілки видають переважно споживчі позички порівняно невеликих розмірів під довіру чи поручительство членів або підприємства.

Зазвичай заощадження членів не є єдиним джерелом формування коштів позичкового фонду — значною є частка коштів, отриманих від підприємства чи профспілки. В окремих спілках цього типу трапляються випадки обмеженої демократії, не рівні умови надання послуг членам спілки, авторитарний підхід до вирішення питань, пасивність членів. Інколи керівники підприємства та члени профспілкового комітету становлять більшість в органах управління спілкою такого типу, а сама спілка використовується для можливих фінансових операцій із коштами підприємства чи профспілки. За механізмом своєї діяльності цей тип кредитної спілки найбільше нагадує касу взаємодопомоги.

Ломбардний тип кредитної спілки найчастіше створюється за територіальним принципом, так би мовити, “на вулиці”. Кредитна спілка такого типу, як правило, має кілька великих членів-вкладників, які контролюють її чи доручають свої гроші одній довірєній особі. Кредити видаються під заставу будь-якій особі, яка формально приймається у члени спілки, а після повернення кредиту вибуває зі спілки “за власним бажанням”.

Кредитні спілки цього типу мають значні активи при незначній кількості постійних членів і великій кількості членів, які виходять зі спілки після повернення кредиту. У таких спілках — велика частка (до 30%) неповернутих кредитів і реалізованих унаслідок цього предметів застави. Фінансова політика спрямована на надання кредитів під порівняно великі проценти. Спілки цього типу часто дають рекламу в місцевих газетах на зразок “Кредити фізичним особам під заставу”. Демократія у таких спілках часто обмежена. Демократичне вирішення питань існує тільки серед членів-вкладників. Позичальники, як правило, є тимчасовими членами, вони обмежені у реальних правах. За механізмом своєї діяльності цей тип кредитної спілки найбільше нагадує ломбард, а із західних аналогів — ощадно-позичкову асоціацію акціонерного типу.

Інвестиційний тип кредитної спілки часто створюється при якійсь комерційній структурі холдингового або трастового типу і діє за територіальним принципом. Така кредитна спілка акумулює кошти дрібних вкладників під певні проекти (будівництво житла, додаткове пенсійне забезпечення, ритуальні послуги, постачання товарів та ін.), має багато видів ощадних або цільових внесків. Спілки цього типу мають значну суму активів та багато членів, котрі, як правило, мають дрібні вклади й малоактивні. Такі спілки часто дають рекламу у пресі про “приймання вкладів на вигідних умовах”. Фінансова політика у них спрямована на залучення дрібних коштів, їх концентрацію та інвестування у великих розмірах. Форма кредитної спілки,

особливо такого типу, потенційно може бути використана для побудови фінансової піраміди. У таких спілках через велику кількість членів майже не проводяться щорічні загальні збори. До складу органів правління переважно входять засновники, яких не переобирають загальними зборами. За механізмом своєї діяльності спілки такого типу нагадують із західних аналогів інвестиційну чи трастову компанії.

Ощадно-позичковий тип кредитної спілки найнаближеніший до кредитних спілок західного зразка. Це демократична організація, у якій немає чітко вираженої вузької групи людей (вкладників чи позичальників), в інтересах якої діє спілка. Фінансова політика спрямована на надання дешевих кредитів та нарахування вищих, ніж у інших фінансових установах, процентів на вклади членів спілки. Є різноманітні умови вкладів і позичок. По можливості надаються інші види послуг, не заборонених чинним законодавством. Усі члени спілки рівноправні. Правління, кредитний та наглядовий комітети обираються щорічними загальними зборами і виконують покладені на них функції. Зростання кількості членів та активів, як правило, здійснюється поступово.

Крім цих чотирьох типів, можуть бути й перехідні, змішані форми, які одночасно мають ознаки кількох типів кредитних спілок. А ще спілки одного типу можуть із часом набувати рис інших типів кредитних спілок.

Слід зауважити, що наведений поділ кредитних спілок України на певні типи досить умовний, але в Україні на сьогодні реально існують кредитні спілки із різними завданнями, закладеними ще під час їх заснування. Точніше, у багатьох випадках під виглядом кредитних спілок існують суб'єкти господарювання, які, користуючись статусом громадської організації, здійснюють свою діяльність не для організації взаємодопомоги, а для отримання прибутку. Історія повторюється: у період перебудови у формі псевдокооперативів зароджувався приватний і колективний бізнес, що дискредитувало саму ідею кооперації. Нині під виглядом кредитних спілок часто діють ломбарди, агентства нерухомості, трасти й інші суб'єкти, які прагнуть проводити фінансові операції на ринку грошей.

Така ситуація стала можливою в результаті відсутності повноцінного закону про кредитні спілки і національних особливостей відродження кредитно-кооперативного руху в Україні. Оперативне розв'язання цих проблем дасть змогу розгорнути в Україні масовий рух фінансової самопомоги населення, і навпаки — зволікання може призвести до чергової дискредитації кооперативної ідеї.